

Из изложенога дакле видимо да је и право управљања схваћено као грађанско право једно стварно право које се преноси правним прометом као и друга стварна права те да се и оно јавља не само у облику правне власти него и државине, фактичке економске власти социјалистичког предузећа као правног лица.

Др. Андрија Гамс

О СПОРОВИМА ЗА РАЗВОД БРАКА ПРЕД ОКРУЖНИМ СУДОМ У САРАЈЕВУ

Предмети за развод брака Окружног суда у Сарајеву а посебно они из 1946 године пружају богат и разноврстан материјал за право и правну социологију из области породичног живота. Вјероватно да се такав материјал не може добити ни у једном другом суду не само ван граница Босне и Херцеговине него ни у оквиру ових граница. То је свакако због положаја ове покрајине која је вијековима служила као поприште свих могућих борби и утицаја а који су долазили са свих страна. Све се то најоштрије одражавало у Сарајеву и његовој околини, као центру ове покрајине.

Породица је посљедње упориште у којој су се најдуже сачували трагови ових утицаја а они се осјећају у великој мјери још и данас. Под утицајем појединих конфесионалних права која су била на снази до доношења Основног закона о браку створен је овдје и један посебан менталитет који се разликује од једне вјероисповјести до друге. У извјесној мјери овдје се осјећа и међусобни утицај као посљедица чињенице што су припадници ових вјера живјели помијешани једни с другим.

Та разлика у породичним односима и у схватањима најбоље се уочава кад је посматрамо под углом нашег новог породичног права, подједнако обавезног за све грађане наше земље. То се нарочито примјећује у односу на питање о раскидљивости брачне заједнице, као и на питање ко и под којим условима има право да тражи развод брака.

Ограниченост простора нам не дозвољава да у овом раду изнесемо све што нам овај материјал даје и што би било од интереса да се изнесе. Зато ћемо се осврнути само на оно најосновније, како би подаци из 1946, као преломне године у нашим породичним односима, послужили за поређење података из следећих година.

Број бракоразводних предмета Окружног суда у Сарајеву у упоређењу са осталим грађанским предметима из 1946 заиста је велик и несразмјеран. Тако од 1236 уписаних предмета на тужбе за развод брака отпада 932, а на све остале 304. Од броја бракоразводних предмета прегледали смо 676 а остали су спојени с одговарајућим списима из других година. Стога ће се ова анализа и подаци односити само на оних 676.

Прије свега напомињемо да се овдје ради углавном о браковима закљученим по вјерским прописима и пред органима појединих вјерских заједница. Само су 33 брака закључена у грађанској форми и то 29 пред нашим органима власти а 4 по прописима мађарског брачног права које је важило у Војводини.

Ако упоредимо број тужби за развод брака које су поднјели становници града у овој години са тужбама поднесеним од стране становника села, видјећемо да је разлика између њих несразмјерно велика на штету оних првих. Од поменутог броја тужби на грађане отпада 490 а на сељаке 186, иако је на територији овога суда два пута већи број становника на селу него у граду. Тако би на 1000 становника у граду долазиле 3,2 тужбе а на селу 0,6.

При подјели становништва на грађане и сељаке, служили смо се критеријумом да су грађани они брачни другови чије је последње заједничко пребивалиште односно боравиште било у граду или сједишту среза. Тако су у сељаке урачунати сви они чије је последње пребивалиште било ван града или сједишта среза. Међутим, треба имати на уму да на територији Окружног суда у Сарајеву има неколико индустријских центара који се налазе ван града и сједишта среза, а у којима живи велики број грађана. Исти је случај са службеницима и намјештеницима, запосленим код железнице или у другим установама ван града. Примећује се да између ових долази чешће до развода брака него код оних са села.

Осим тога треба да се истакне и то да се уствари од становника села разводе углавном само они који су настањени око градова, индустријских центара и саобраћајних раскрсница. Иначе су врло ријетки случајеви да развод траже становници удаљених и забачених села.

Кад је ријеч о овим тужбама, напомињемо још и то да су оне почеле да стижу Суду прије ступања на снагу Основног закона о браку и то од првог дана 1946 године, а у смислу прописа Закона о уређењу народних судова. Може се рећи да је релативно највећи број тужби стигао Суду од момента кад се сазнало за доношење Закона о браку па до његовог ступања на снагу. У највећем броју ове су тужбе подносили они чији је брак постојао само још формално а стварно је престао да важи већ прије више година. То је најбољи доказ колика је била потреба за доношење закона о браку који усваја принцип разрјешивости брачне заједнице.

Упада у очи да ове прве тужбе у највише случајева брачни другови подносе споразумно. Стога је суд углавном само по њима поступао и доносио своје одлуке, док је оне друге одлагао до ступања на снагу Закона.

Од каквог је утицаја сложеност и развијеност друштвених и економских односа на пораст броја развода односно тужби за развод брака, види се и у случају поређења броја тужби за развод брака по појединим срезovima. Тако на град Сарајево долази 448 тужби на 97.144 становника, што долази на сваку хиљаду становника 4,8 тужби; на град и срез Зеницу 66 тужби на 50.343 становника (на

хиљаду по 1,3 тужбе); на срез Високо 59 на 56.534 становника (на хиљаду 1 тужба); на срез Сарајево 49 на 55.048 становника (на хиљаду 0,9 тужби); на срез Фочу и Калиновик 24 на 46.321 становника (на хиљаду 0,5 тужби); на срез Горажде 20 на 31.570 становника (на хиљаду 0,6 тужби); на срез Вареш 20 на 18.806 становника (на хиљаду 1,1 тужби); на срез Фојницу 17 на 29.668 становника (на хиљаду 0,6 тужби); на срез Рогатицу и Соколац 17 на 41.758 становника (на хиљаду 0,4 тужбе) и на срез Вишеград 12 тужби на 32.728 становника што на сваку хиљаду отпада 0,3 тужбе (1).

Релативно већи број тужби који се појављује у Зеници и Варешу, по нашем мишљењу, долази отуда што су ово већи индустријски центри. Напротив, релативно мањи број у сарајевском срезу је због тога што је сједиште његовог среза на туђој територији, у граду Сарајеву.

Као што се види из слиједећих података, жена се теже одлучује за развод брака а и кад поднесе тужбу радије од ње одустаје него муж, иако објективно узевши она има више законских разлога за развод брака него он. Изнесени подаци као и општи утисак који се добија приликом разматрања тужби у питању, намећу закључак да је брак за жену од много већег значаја и да она за њим много више тежи него мушкарац. То долази не само као посљедица њеног друштвеног положаја и услова под којима живи него и због њене физичке и психичке конституције.

Од броја поднесених тужби муж је поднео 332, жена 270 а разумно су подијелили 65. Од 200 случајева у којима су брачни другови одустали од тужбе и наставили заједнички живот, на мужа отпада 79, на жену 117, а на обоје 4 случаја. Притом треба имати у виду још једну чињеницу а то је да је усљед ратних страдања број жена у 1946 био доста већи од броја мушкараца. На пример у граду Сарајеву те године је број жена био већи готово за 10.000 (наиме 53.423 и 43.721).

Од поднесеног броја тужби до развода брака је дошло у 422 случаја. У 146 случајева брак је разведен без ичије кривње, док су у осталим случајевима брачни другови проглашени кривим и то било оба или само један од њих. Тако је муж крив у 81 случају, жена у 109, а обоје у 41 случају. Осим тога у 30 случајева муж је проглашен кривим иако је фунгирао као тужилац а у 15 случајева жена у истој улози.

Супротно горњим подацима, ми немамо утисак да жена уопште узевши са својим владањем и начином живота чешће доводи у питање брак него муж. Нама изгледа да горња разлика у погледу

(1) Статистички подаци који се односе на број становника на територији Окружног суда у Сарајеву, узети су из Завода за статистику за град Сарајево. Подаци о броју становника у граду Сарајево оснивају се на попису из 1946 који је извршен у овом граду. Међутим, што се тиче броја становника за срезове и за град Зеницу подаци се базирају на општем попису извршеном 1948 на цијелој територији ФНРЈ. Стога се извршена поређења морају узимати са извјесним корекцијама које резултирају из разлике броја становника у 1946 и 1948, између броја тужби у 1946 и броја становника у 1948.

броја развода за које су супрузи криви, проистиче из чињенице што су повреде брачних дужности од стране жене уочљивије и што се с обзиром на њен друштвени положај теже прикривају него што је то случај с мужем. Између осталих доказа ми би навели само то да је за вријеме рата — што се јасно види из предметних списа — жена обично остајала код куће, док ју је муж напуштао као војник. И док је жена за читаво то вријеме остајала стално мањевише у истој средини која је пратила њено владање и начин живота, то није био случај с мужем, а да и не узимамо у обзир неједнако гледање на њихов начин живота.

Под одустајањем од тужбе треба разумијети не само одустајање у ужем смислу него и мирења до којих је дошло ван суда па и она која су саопштена суду односно изјављена пред судом али нису дошла као посљедица интервенције суда. Овдје улазе и предлози да поступак мирује, као и случајеви по којима је суд за-казао рочиште али се странке нису одазвале, иако су уредно позване.

У вези са одустајањем од тужби треба истакнути да се овдје не ради увијек о неким лакшим и незнатнијим или лакомисленим и безразложним случајевима, иако има и таквих. Напротив, објективно узевши овдје има врло тешких случајева па и тежих од оних у којима се брак разводи (2).

До измирења пред судом и уз његову интервенцију дошло је само у 10 случајева.

Суд је својом пресудом одбио само 54 тужбе.

Анализа списа доводи још до једног утиска или боље речено увјерења, а то је да су дјеца најјача и најтрајнија веза између мужа и жене. Нагон за рађањем је заиста јак. Свуда гдје нема дјеце, брачни другови у тужбама за развод брака између осталих разлога наводе и околност да у браку нису имали дјеце. Нису ријетки случајеви да је то главни па и једини мотив тужбе. То се нарочито запажа у тужбама које подносе становници села. Док у неким случајевима неимање дјеце ремети брачне односе и доводи до неподношљивог заједничког живота, у другим они због тога траже развод брака иако су врло лијепо и сложено живјели. Брачни другови су нестрпљиви у очекивању порођаја па се већ у првим мјесецима обраћају лијечнику за савјет и испитују да ли је неко од њих „крив“ за то. То је правило које важи већ и на селу. Стога често пута жене са села траже развод брака само из разлога што са мужем немају дјеце а оне као здраве и младе хоће да рађају (264). Под притиском нагона за рађањем, жена се не ријетко одлучује и на прељубу. Штавише она то понекад чини и ради тога да би удовољила недољивој жељи мужа за дјецом. Интересантан је у том смислу случај једне жене која у тужби истиче да са мужем није

(2) В. спис Окружног суда у Сарајеву број По 131/46. — Будући се сви цитирани бројеви односе на списе поменутог суда из 1946 са ознаком По, то ћемо у даљем тексту у заградама наводити само бројеве цитираних списа.

имала дјеце, али их има с другим из ванбрачних односа па тражи развод брака са првим да би могла ступити у брак са оним другим (913).

Ситуација мужа у вези са овим питањем је другачија, кад му је жена нероткиња. Он ову ситуацију обично рјешава на тај начин што ће својим поступком према жени (а и тјерањем) присилити је да она тражи развод брака или ће пак настојати да је уз извјесна обећања наговори да споразумно траже развод брака (953). Тако имамо случајева да се муж обавезао на издржавање жене докле год је жива и да јој је уступио извјестан дио своје имовине у виду поклона или тестаментa, само да пристане на развод брака (810). Увиђајући тежину положаја свога мужа и пристајући на развод брака, једна жена истиче како је сва родбина њеног мужа побивена за вријеме рата и да она разумије његову жељу за дјецом (429).

Међутим, оваква погађања и споразуми код суда наилазе на разумијевање само онда ако је неимање дјеце у смислу чл. 56 Закона о браку довело до немогућности брачног живота, што није био увијек случај.

Иначе, упоређујући број тужби за развод брака у којем је било дјеце са оним гдје је није било, број ових других је много већи. Тако од 676 поднесених тужби свега је 254 које се односе на бракове с дјецом. Од тога је суд развео брак само у 158 случајева, одбио је тужбу у 23 случаја а странке су одустале од 73.

Разматрајући ове предмете човјек добива утисак да мајка има много јачи осјећај љубави и да је она много пожртвованија од оца према дјечи. Од 254 тужбе чије странке имају заједничку дјецу, 135 је подnio муж као отац, 96 жена као мајка а 23 обоје споразумно. Од оних које је подnio муж брак је разведен у 83 случаја, у случајевима гдје је тужилац жена разведено је 58 бракова а тамо гдје су подносиоци тужбе и једно и друго дошло је до развода у 17 случајева.

Муж је одустао од тужбе у 36 случајева а жена у 37.

Суд је одбио 23 тужбе.

Суд је повјерио дјецу мајци на чување, васпитање и издржавање у 40 случајева, оцу у 49 а у 2 случаја одлучио је да се дјеца повјере дому на васпитање. Међутим, у 59 случајева дјеца су остављена на чување и васпитање мајци а оцу је наређено да доприноси за њихово издржавање мјесечно по 200-600 динара. У два случаја је дјецу повјерио оцу и одредио да мајка доприноси за њихово издржавање по 200 динара. За ону која су повјерена дому одредио је да оба родитеља доприносе за њихово издржавање и то сваки напосе по 300 динара.

У 13 случајева странке имају понуљетну дјецу која се понекад појављују као свједоци у бракоразводном спору својих родитеља и обично свједоче у прилог мајке.

Мајка се готово без изузетка бори да дјеца остану код ње па и онда када су њене прилике очигледно врло тешке. Као што

се она ријетко кад равнодушно односни да ли ће суд повјерити дјецу оцу или њој, за оца се исто тако може рећи да се он опет ријетко кад свесрдно бори да дјеца буду њему повјерена.

У првој години трајања брака брачни другови су поднијели тужбу у 46 случајева, у другој у 57, у трећој у 51, у четвртој 51, у петој у 42, у шестој у 43, у седмој у 41, у осмој у 31, у деветој у 36, у десетој у 28, у једанаестој у 29, у дванаестој у 20, у тринаестој у 15, у четрнаестој у 11, у петнаестој у 17, у шеснаестој у 8, у седамнаестој у 12, у осамнаестој у 13, у деветнаестој у 12, у двадесетој у 14, у двадесетпрвој у 9, у двадесетдругој у 6, у двадесеттрећој у 4, у двадесетчетвртој у 3, у двадесетпетој у 3, у двадесетшестој у 2, у двадесетседмој у 6, у двадесетосмој у 4, у двадесетдеветој у 2, у тридесетој у 2, у тридесетчетвртој у 2, у тридесетшестој у 1, у тридесетосмој у 1 и у четрдесетчетвртој у 1 случају.

У 60 тужби није назначена година закључења брака.

Ови подаци у цјелини не би могли да послуже као правило по коме би се могла вршити предвиђања у којим све годинама свога трајања брак може да дође у критичну ситуацију. То стога што се са доношењем Основног закона о браку први пут пружа прилика нашим грађанима да траже развод брака који им не одговара. Зато је 1946 као преломна година на првом мјесту послужила онима чији су бракови постојали само формално. Постоји изузетак за муслиманске бракове и то само за оне код којих се муж појављује као тужилац, јер је само муслиман, а не и муслиманка, могао готово неограничено да раскине или боље речено да откаже брак и прије Закона о браку.

Стога прогноза о критичним годинама за брак моћи ће се вршити само на основу података из слиједећих година судске праксе.

Посебно ћемо се задржати на неким подацима града Сарајева, јер за остала мјеста не располажемо с потребним статистичким подацима о броју становника.

У граду Сарајеву 1946 закључено је 1.587 бракова, а као што је истакнуто, ове исте године поднесено је 448 тужби за развод брака и од тога је разведено 263, суд је одбио 33 тужбе а странке су одустале од 123.

Те године је у Сарајеву било 97.144 становника. Према томе на сваку хиљаду становника долази 16,4 закључена брака, 4,5 поднесених тужби и 2,7 разведених бракова.

На муслимане којих је те године било 66.095 отпада 199 тужби и 94 разведена брака или на сваку хиљаду 3 тужбе и 1,4 разведена брака; на православне којих је било 18.861, 105 тужби и 78 разведена брака или на сваку хиљаду 5,8 тужби и 4,3 разведена брака; на римокатолике којих је било 20.527 отпада 106 тужби и 81 разведен брак или на сваку хиљаду 5,3 тужбе и 4 разведена брака и на Јевреје чији је број износио 1.135, долази 9 тужби и 7 разведених бракова или на хиљаду 8 тужби и 6 разведених бракова.

Странке су одустале и то муслимани у 83 случаја, православни у 16 случајева, римокатолици у 18 случајева и Јевреји у 2 случаја.

Суд је одбио код муслимана 17 тужби, код православних 10, код римокатолика 4 и код Јевреја 1.

На ову разлику по вјероисповјестима бесумње је утицала и чињеница да се римокатолици уопште нису могли да разводе, православни само из одређених разлога, муслиманка само ако је то право за себе уговорила приликом склапања брака и муслиман да је могао да се разведе готово без икаквог стварног разлога.

Чињенице које мотивишу тужбе за развод брака и због којих је у конкретним случајевима брак разведен јесу и многобројне и разноврсне.

Од свих се најчешће наводи одржавање ванбрачних односа са трећим лицима супротног пола. Одржавање ових односа као разлог за развод брака наводи се више него у свакој другој тужби. Од 343 случаја у којима се говори о прекршају обавезе на вјерност, 142 се приписују мужу, 143 жени а 58 и једном и другом.

Посматрано са моралне тачке гледишта као и с обзиром на околности под којима се крши обавеза на вјерност, упада у очи да се према овој брачној дужности другачије односе становници села него града, другачије жене него мушкарци.

Оно што већ на први поглед постаје јасно јесте то да већина жена, а нарочито оне са села, ступају у ванбрачне односе тек онда кад напусте мужа, прецизније речено кад дође до фактичког прекида брачне заједнице или пак кад у тој заједници не нађу ни оно најосновније што треба да пружи сваки брак онима који се налазе у њему. То се напротив не би могло рећи за мужеве па ни за оне са села који су се огријешили о вјерност према својој жени. Док је на примјер у граду нешто већи број оних које, добро речено, „варају“ свога мужа, то је на селу још увијек изузетак.

Разлика између прељубе извршене по фактичком прекиду брачне заједнице и оне која је учињена док та заједница још и фактички постоји, огледа се и у формулацијама с којима се та разлика у тужбама за развод брака подвлачи. Тако се за жену у првом случају вели да се „преудала“, а за мужа да је „довео“, „узео“ или „нашао“ другу. Пракса Окружног суда у Сарајеву у раздобљу о коме је ријеч такође прави разлику између двије врсте прељубе, иако не изричито. То се јасно види у случајевима у којима се рјешава питање кривње за развод брака. Суд на примјер врло често прелази преко чињенице што је брачни друг након напуштања брачне заједнице засновао ванбрачну заједницу. Он се на исти начин односи и у случајевима кад један од брачних другова ступи у ванбрачне односе након што је његов супруг то исто учињено већ раније.

Послије горње чињенице странке се у својим тужбама за развод брака најчешће позивају на самовласно, фактичко раскидање брачне везе од стране једног од њих. Ту се ради како о спора-

зумном разилажењу и напуштању у ужем смислу тако и о изгоњењу једног супруга од стране другог из заједничког стана.

Муж је наприклад напустио жену у 57 случајева, а жена мужа у 179. Напротив, муж је отјерао жену у 27, а жена мужа у 7 случајева.

Кад би субјективни моменат играо одлучујућу улогу, заједнички стан би требао да напусти онај супруг који теже подноси заједнички брачни живот. Међутим, полазећи од правила које још увијек важи да се жена „удаје“ и да је „доводе“ у кућу мужа, она је присиљена да напусти мужа кад је за њу заједнички живот немогућ и кад има гдје и коме да се врати. За то имамо потврду у ријечима једне жене која истиче да би она напустила брачну заједницу још и раније, али није имала куда оцу на очи (334).

Да је овдје врло важно и питање на коме је стан или ко је сопственик стана па и то ко је сопственик покућства и намјештаја, види се по томе што муж на селу није ни у једном случају напустио заједнички стан односно своје домаћинство, него кад не трпи жену, он је тјера, као што жена тјера мужа у таквим случајевима ако је кућа њена.

У градовима има случајева да је муж напустио жену, јер он није тако везан за заједнички стан као онај на селу. Стога су у граду и ријетка тјерања супруга из заједничког стана.

Истина, има и таквих случајева гдје је муж напустио своју властиту кућу, јер му је заједнички живот постао неподношљив (480). Забиљежени су и случајеви у којима је један супруг истјерао другог из његове властите куће (448 и 790).

Међусобно физичко обрачунавање брачних другова такође спада у разлоге који се често наводе у тужбама за развод брака. Иако је туча својствена мужу који помоћу ње држи жену у потчињености, овим средством се понекад и жена служи против мужа. Ту и тамо супрузи се и узајамно туку и то пред својом дјецом која највише трпе од овог крајњег примитивизма. Тако је наприклад муж тукао жену у 105 случајева, жена мужа у 8, а у 4 случаја они су се узајамно тукли.

Ова физичка обрачунавања су често пута врло тешка па и опасна. Једна се жена наприклад тужи да ју је муж избод ножем и да је једва остала жива (54). Друга наводи да ју је муж толико истукао да је два месеца лежала болесна (560). Трећи је тукао ужем којом је три дана киселио у води (678). Једној жени муж је сјео на стомак и тукао је па је последије тога побацила (407). Иначе има више случајева у којима се жене жале да су побациле јер их је муж тукао (438, 892 и 1131).

У случајевима гдје жена туче мужа, понекад она то чини уз помоћ своје мајке (628), дјеце, сестре па и зета (696).

Једна сведокиња исказује пред судом да јој се тужиља жалела како ју је муж тукао и прије ступања у брак, с напоменом да би била сретна када би то било мјесечно само једанпут (314).

Несталост као узрок за развод брака је такође честа појава у тужбама за развод брака. Као посљедица рата она се манифестује на тај начин што је тужени брачни друг нестало као припадник SS трупа, као усташа, четник, домобран или је пак одведен од Нијемаца и усташа, или се повукао с овим или је страдао у логору. Овдје се углавном ради о мужевима а има и жена које су не само одведене као сараднице народноослободилачког покрета него су се неке повукле са окупатором (946).

Број тужби због несталости износи 56.

Нису ријетки случајеви у којима се развод брака тражи због сталног и прекомјерног уживања алкохола од стране мужа. Таквих случајева има 56. Ево на примјер како једна жена формулише своју тужбу у том смислу: „Тoliko је одан пићу да сам га више пута налазила у каналима мртво пијаног. Спашавала сам га, вукла, прала и чистила од блата и све то трпјела. Због пића је отпуштен из службе па смо живјели од милостиње сусједа. Прошлог мјесеца сам сакупила добровољног прилога 210 динара, да бих подигла следовање, али ми је он овај новац отео и попио а мене и моје дијете из првог брака отјерао" (81).

У 4 случаја се наводи као разлог за развод брака опијање жене. Тако један муж истиче у тужби како му се жена одала прекомјерном уживању алкохола, како иде по биртијама и опија се, касно долази кући а понекад уопште и не долази и да је једну ноћ пијана преноћила у свињцу. Суд је овај случај оквалификовао као нечастан живот и брак развео по чл. 59 Закона о браку (1057).

Живот у заједници с родитељима, а нарочито с мајком мужа, често ствара брачни живот неподношљивим. Жена на примјер у 47 случајева тражи развод брака из разлога што не може да живи с родитељима свога мужа, а он неће да се растави од њих. У 9 случајева је то исто учинио и муж због женине мајке.

Због родитеља супрузи долазе у врло тешке ситуације тако да се један супруг и физички обрачунавао с родитељима другог супруга. Тако је у једном случају зет убио таста (25). Тај сукоб је нарочито чест и оштар између жене и мужеве мајке. Снаха и свекрва се подједнако не трпе и једна на другу је толико љубоморна да не подносе ни најмању пажњу коју муж односно син чини према једној од њих. Пошто су родитељи, а посебно мајка, обично стари, болесни и у немогућности да самостално живе па ако муж држи њихову страну, то је довољно да створи несносну ситуацију између мужа и жене, што се често завршава разводом брака (320, 375, 750, 951 и 1034).

Нешто је слично и са дјецом из првог брака. Тако је жена тражила развод брака у 19 случајева због дјече њеног мужа, муж је на исти начин поступио у 9 случајева због женине дјеце, а у 8 случајева је дошло до тужбе јер су обоје имали дјецу из првог брака коју су довели са собом у нови брак.

Тамо гдје један супруг има дјecu из првог брака, други супруг се осјећа заостављеним, јер његов брачни друг поклања више пажње својој дјeci него њему. Осим тога супруг са дјецом из првог брака у случају сукоба између његове дјеце и супруга, налази се на страни своје дјеце, што без сумње ствара размирице између брачних другова. Лијепо то каже један муж: „Заједно са женом сам подигао њеног сина из првог брака. Међутим, када је овај порастао више ме није трпио у својој кући у којој сам становао са његовом мајком. Жена је била на његовој страни па су ме под старе дане истјерали те сам се стар и немоћан нашао на улици без средстава за живот“ (898).

У случајевима гдје се нађу дјеца из првог брака и једног и другог супруга, између њих долази до сукоба који доводе њихове родитеље у ситуацију да се ставе на њихову страну, што опет проузрокује неподношљивост у брачном животу (310 и 1076). Штавише у једној тужби се истиче од стране једне жене како јој је муж тукао мало дијете из првог брака које је због тога подлегло (483).

Поред изнијетих чињеница на основу којих брачни другови траже развод брака, још се помињу, иако у мањем броју, и следеће:

1) Претјерана љубомора која се чешће и у јачој мјери јавља код жене него код мужа. Љубомора се више пута испољава, и то код жена, у приређивању сцена и шкандала. Она је нарочито наглашена код старијег супруга ако између њега и оног другог постоји велика разлика у годинама. Тако један муж наводи како му је омрзнуо живот због женине љубоморе (650); други, како га жена стално прати и уопште му не дозвољава да разговара са другим женама (459); трећи, како му је одредила улице којим има да одлази и долази кад иде на посао и кад се враћа с посла (335); четврти, како му је жена тражила од руководиоца установе да отпусти женске које с њим раде јер да ће га освојити (897); пети, како га је жена пратила и кад је случајно на улици проговорио с неким познаницама, она му је изненада скочила иза леђа за врат и лупила га шаком у нос (459 и 675), итд. итд.

2) Велика разлика у годинама у крајњој линији доводи до развода брака, као што се то добро види и из овог случаја: „Раставила сам се од првог мужа по наговору туженог, с тим да ће ме узети за жену. С њим сам живјела 16 година. Хранила сам га од своје зараде седам година кад је био без посла, али ме он сад оставља изнемоглу, болесну и без средстава за живот. Ја сам због њега оставила првог мужа и троје дјеце, а он мене оставља да би могао узети другу, млађу, јер сам ја од њега старија 13 година“ (769).

3) До немогућности заједничког живота долази и у случајевима ако су мотиви за склапање брака били нешто друго а не узајамна лична наклоност. Ти други мотиви који се овдје појављују јесу притисак родитеља или других ближих сродника, бједа

и добре имовинске прилике другог брачног друга (188, 329, 503, 509, 573, 620, 628, 630, 677, 945 и 1063).

4) Занемаривање једног брачног друга од стране другог, занемаривање дјече и куће такође спада у честе појаве с којима се срећемо у овим тужбама. Тако се жене жале како их муж не изводи у друштво (13 и 261), слабо је издржава (265, 573, 631 и 836), не набавља јој одјећу и обућу (252, 265, 631 и 776), закашњава кући, мори је глађу и др. (169, 280, 507, 570, 629 и 643). С друге стране се мужеви бране како захтјеви и прохтјеви њихових жена прелазе границе њихових могућности. Тако један муж истиче како га је жена наговарала да иде у усташе јер њихове жене уживају и лијепо се носе (980).

5) Мужеви се опет жале да су им жене слабе домаћице, да не воде бригу ни о њима ни о дјеци, занемарују кућу и да они због тога често пута морају да кухају, чисте кућу, перу рубље, спремају дјецу, итд. (333, 402, 524, 677 и 801).

6) Као узрок за развод брака послужиле су ове болести: шизофренија (52, 135, 751 и 828), неизлечива падавица (268), неизлечива дрхтавица (57), живчана болест (792), паркинсонова парализа (43), туберкулоза лимфних жлијезда (454) и губа (1119).

7) Противприродни сношај (176 и 194).

8) Чињеница да жена није дошла у брак као дјевојка довело је до поремећаја брачних односа и на концу до немогућности заједничког живота па и до развода — а не до поништења — брака (513 и 1108).

9) У смислу члана 56 Закона о браку доводи до развода брака с једне стране неспособност мужа да у потпуности врши своју брачну дужност (1, 23, 151, 206, 218, 261, 276, 328, 778 и 908) а с друге, аверзија жене према мужу (1086). У којој се форми аверзија може да појави код жене према мужу, навешћемо само случај у коме жена није хтјела ни дјеце са својим мужем и кад је преко њене воље дошло до трудноће, она покушава да се ријеша плода побачајем, а кад јој ни то није пошло за руком, она одмах послере порођаја напушта и мужа и дијете, изјављујући да мрзи и њега и његово дијете (541 и 1034).

10) Побачај (700).

11) Неслагласност нарави, разлика у погледима на свијет у васпитању и другачији обичаји и начин живота, неразумијевање, неслагање и друге разлике које се испољавају у међусобним односима брачних другова врло се често истичу уз остале узроке, као њихов узрок или посљедица (329, 391, 417, 1059 и 1062).

12) За многе наведене чињенице које се наводе као разлози због којих је дошло до немогућег заједничког живота, брачни другови истичу да су оне посљедица тешких материјалних прилика. Тако на примјер брачни другови из материјалних разлога узимају подстанаре који им на крају крајева разарају брачну срећу и проузрокују развод брака (131, 323 и 491).

13) Одвојен живот брачних другова је околност у којој они врло често гледају главни разлог поремећаја односа и на концу развода брака. Овдје се одвојеност живота појављује као посљедица избјеглиштва, служења у војсци, заробљеништва, дужег боравка у болници ради лијечења, затвора, одвојеног живота по потреби службе итд. Странке у 82 случаја истичу како су лијепо и срећно живјеле у браку док није дошло до одвојеног живота. Ево шта каже један заробљеник кад се вратио у домовину: „Док сам тако у заробљеништву патио, моја је жена живјела на великој нози са њемачким официрима. Немате појма како сам нестрпљиво очекивао час када ћу се након толико патњи вратити у своју домовину и видјети своју жена за коју сам живио и патио. Али сам се горко разочарао када сам чуо о веома грљавом и разузданом животу своје жене. Она је проиграла поштење и част брака“ (142). Тако се жали и једна жена: „Живјели смо у браку свега годину дана. Послије тога он је отишао на отслужење војног рока и када се након двије године вратио кући, није хтио да чује ни за мене ни за дијете“ (685). Друга вели: „Он је 1944 отишао у партизани и када се вратио, покушали смо да наставимо заједнички живот, али су настале свађе и одлучили смо да се разведемо“ (425).

14) Као разлог за развод брака наводи се и нераспоразум брачних другова око мјеста становања (419 и 424).

15) Осуда на казну се такође помиње као узрок за развод брака (62 и 1158), и

16) Узајамна одвратност и нетрпељивост (31)..

Не примјећује се нека велика разлика у односу на разлоге за развод брака између оних које наводе брачни другови са села и оних из града. Та разлика би се могла односити једино на тежину наведених чињеница и на околности под којима је дошло до стварања разлога, о чему је већ било унеколико ријечи. Неимање дјеце на селу се јаче истиче него у граду, а нарочито мушке. У једном случају је тако муж тражио развод брака због тога што му је жена рађала само женску дјецу (890). Жене са села се нарочито жале како им мужеви упропаштавају имовину (412). Осим тога неспособност за вршење брачних дужности као и одбијање од стране брачног друга да ту дужност врши, много се више истиче на селу него у граду (180, 198, 328, 778 и 908). У тужбама које подносе становници села нема ни говора о сталном и прекомјерном уживању алкохола, о закашњавању мужа, ни о љубомори.

Иначе, број тужби је готово исти и мужа и жене. Тако је муж поднио 95 а жена 91.

Кад је ријеч о узроцима за развод брака уопште, потребно је да се истакне да има случајева у којима су брачни другови покушавали да дође до развода брака на основу инсценираних бракоразводних узрока. Један муж на примјер тражи развод брака и наводи како му је жена навела стричевића на обљубу и да је то исто покушала и са његовим рођеним братом. Међутим, доказано је да је то све инсценирано (574).

На крају да наведемо неколико случајева који су у односу на остале а и иначе интересантни и чудни:

1) „Примијетио сам, вели муж, 1942 да ми је жена носећа, а тада сам имао 78 година и према лијечничком увјерењу био сам због старости неспособан за оплођење. Ја сам својој жени, која је од мене много млађа, приликом вјенчања рекао да се може забављати с другим ако јој то треба, али да нећу туђе дјеце. Међутим, она ми је родила туђе дијете и тиме ме осрамотила пред мојом већ старом дјецом и унучадима па тражим развод брака“ (480).

2) Прогањана од маћехе, дјевојка од 15 година удаје се за мужа од 45 година. Након 15 година заједничког живота, кад је њему било 60 а њој 30 година, у 1944 години због немогућности да издржаје жену и двоје дјеце, муж ту дјецу препушта жени да се брине и за њих и за се како зна. Она иде и води дјецу другом са којим заснива ванбрачну заједницу која траје двије године. На расправи за развод брака појављује се и тај други и изјављује да су његова дјеца за вријеме рата помрла и изгинула па он уз жену прима и ово двоје дјеце. Он уједно прима на издржавање у своју кућу и првог мужа своје ванбрачне жене, јер је стар, неспособан и без игдје икога (573).

3) Након 20 година трајања брака у коме су брачни другови изродили 13 дјеце, муж тражи развод брака, јер се заљубио у другу. Да би приволио жену на развод брака нуди њој, њеној мајци и дјеци сву своју покретну и непокретну имовину (куће, штале, башћу и 50 дунума земље) (262), и

4) У тужби за развод брака муж наводи да га је жена покушала да отрује, ставивши му у питу длака и ноката. Жена се међутим брани и истиче како је то учинила по наговору жена и то не у намјери да га отрује него да га привуче себи, јер га воли а он није више онакав какав је био у почетку (333).

Што се тиче издржавања жене, оно је постављено као захтјев само у 18 случајева а суд га је досудио у 15. То ниуком случају није посљедица доброг материјалног положаја жене нити неиспуњавања других услова који се за то траже.

Незнатан је и број случајева у којима се појављују адвокати као правни заступници странака. Они се појављују само у 46 случајева, иако је највећи дио тужби, одговора на тужбу, жалби и одговара на ово стручно састављен.

Такође је мали број жалби на пресуде. Странке су се жалиле свега у 29 случајева. Врховни суд је уважио само 6 а остале одбио. Јавни тужилац је поднио 23 жалбе од којих је уважено 5. Ове жалбе се више односе на питање кривње за развод брака, на питање дјеце и издржавања, него на то да ли постоје оправдани разлози за развод брака или не.

Суд се само у 103 случаја у својим одлукама позвао на одговарајући законски пропис, што је свакако било од негативног утицаја на правилно доношење одлука. Иначе што се тиче правне стране његових одлука, то претставља посебно питање које би се

могло обрадити засебно од овог. Довољно је да се истакне на овоме мјесту да је готово сваки узрок за развод брака разматран кроз призму чл. 56 Закона о браку, иако се овај пропис не цитира.

Подаци о професији, социјалној припадности и школској спреми супруга, као и о годинама њихове старости врло су оскудни па се стога нисмо ни упуштали у њихову анализу.

Др. Алија Силајџић

ПОЈАМ СЛУЖБЕНОГ ЛИЦА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ*

1. Службено лице у кривичном праву јавља се као објект и као субјект кривичног дела. Међутим, кад се говори о појму службеног лица у кривичном праву, обично се првенствено, ако не и искључиво, мисли на службено лице као субјекта-извршиоца кривичног дела. То је због тога што је мањи број кривичних дела код којих је службено лице објект у упоређењу са оним кривичним делима код којих је службено лице субјект кривичног дела.

Без обзира на ово, при постављању и утврђивању појма службеног лица у кривичном праву, проблем се мора обухватити у потпуности на тај начин што ће се узети у обзир и појам службеног лица као објекта кривичног дела, па макар у једном сумарном излагању.

По Кривичном закону, службено лице се спомиње као објект код следећих кривичних дела: 1. Убиство претставника народне власти и друштвене организације (чл. 103, ст. 2), 2. Спречавање службеног лица у вршењу службене радње (противстајање и принуда на службену радњу, чл. 289), 3. Учествовање у гомили која спречи службено лице у вршењу службене радње (чл. 290), и 4. Позивање на отпор (чл. 291).

Сем тога, код извесних кривичних дела, иако службено лице код њих није објект кривичног дела, у њихов појам улази службено лице као елемент или обележје кривичног дела. Тако напр. то је случај код кривичног дела непослушности према наредби за удаљавање (чл. 292), скидања или повреде службеног печата или знака (чл. 294), одузимања или уништења службеног печата или службених списа (чл. 295) и лажног претстављања (чл. 296).

Најзад код неких кривичних дела потреба утврђивања појма службеног лица поставља се посредно, напр. код кривичних дела фалсификовања исправе, уколико је појам јавне исправе у вези с појмом службеног лица.

Као што је напоменуто, много је већи број кривичних дела код којих се службено лице јавља као извршилац кривичног дела. Али погрешно је мислити да је овде реч само о кривичним делима

* Реферат читан на Петој интерфакултетској конференцији правних факултета ФНРЈ одржаној у Скопљу 1953 године.